

О ДРАГОЦЕНОЈ КЊИЗИ
СТАНИСЛАВЕ ЊЕБЖЕГОВСКЕ БАРТМИЊСКЕ
STANISŁAWA NIEBRZEGOWSKA BARTMIŃSKA,
*DEFINIOWANIE I PROFILOWANIE POJĘĆ W
(ETNO)LINGWISTYCE.*

Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2020, 547.

Пољска етнолингвисткиња Станислава Њебжеговска Бартмињска аутор је више монографија, ауторских и коауторских приручника, уредник зборника пољске фолклорне грађе о сновима, биљкама, животињама, демонима и бројних академских зборника, секретар часописа *Etnolingwistyka* од 1988, а од 2019. године и главни уредник, један од аутора вишетомног речника стереотипа пољске народне културе. Од студентских година и првих академских радова, ауторка се налазила у кругу у коме је Жежи Бартмињски при Одсеку за текстологију и граматику савременог пољског језика Института пољске филологије у Лублину градио и развијао етнолингвистички колектив. Од почетака на извору развоја идеја, појмова и метода лублинске етнолингвистике, она је крајем 2020. године објавила нову књигу на пољском језику у издању матичног Универзитета Марије Кири Склодовске.

У првом одељку монографије разматра се однос језика и културе и указује се на темеље когнитивних приступа лингвистици. Ауторка је понудила историјски преглед словенских радова који указује на широке оквире које етнолингвистика данас има од дијалектолошко-фолклористичке етнолингвистике Никите и Светлане Толстој, етимолошке Вјачеслава Иванова и Владимира Топорова, ономастичке Александра Матвејева, до когнитивне Жежија Бартмињског. Излажући став Александра Герда да су етимолошки и дијалектолошко-фолклористички правац у етнолингвистици усмерени дијахронијски, а когнитивни и ономастички – синхронијски, Станислава Њебжеговска Бартмињска исказује сагласност са Пшемиславом Лозовским који сматра да је когнитивно-антрополошка етнолингвистика – панхронијска.

Други одељак књиге посвећен је развоју лублинске етнолингвистике од дијалектологије и фолклористике до компаративно семантичке етнолингвистике лублинског круга Жежија Бартмињског и његових сарадника. Ван круга лублинских лингвиста значајно место заузимају идеје Ане Вјежбицке, а у приступу компаративних истраживања и идеје пољског русисте, етнолингвисте и паремолога Војћеха Хлебде. Међу етнолингвистима ван словенских земаља, истичу се доприноси Сапира и Ворфа, Уте Квастхов, а међу савременицима помиње се Џејмс Андерхил и његова графика која показује место „Језичке слике света“ у односу на поглед на свет, лични поглед и на идеологију.

Историја темељних појмова тиче се језичке слике света. Ауторка наводи цитат у коме је први пут у пољској лингвистици употребљен термин *језичка слика света* у студији Валерија Писарка из 1978. године, а потом и цитате са

употребом овог важног појма у текстовима Жежија Бартмињског 1986, у тексту Јоланте Маћкјевич из зборника 1990. (у њему су објављени и преводи са руског текста Мељчука и Јорданске из 1980). У књизи Станислава Њебжеговска Бартмињска наводи дуге и добро одабране цитате, што читаоцима њене књиге даје могућност праћења теоријских поставки низа аутора. Овим наводима, додају се коментари који прецизније указују на историјски контекст. Тако се наводе и ставови Јурија Апресјана о наивној слици света, уз сугестију да су они, можда, утицали на настанак идеје о језичкој слици света у пољској лингвистици. Паралелна истраживања у две академске средине – у руској и пољској лингвистици, очигледно, поред увода Станиславе Њебжеговске Бартмињске ваља додатно још истраживати.

Теоријски проблеми лексикографије нашли су се у центру пажње када је Жежи Бартмињски одлучио да се ради на речнику симбола и стереотипа, као новом типу речника који описује устаљене представе народне културе Пољака. Шира лингвистичка промишљања довела су и до преиспитивања начина дефинисања и типологије дефиниција. Ауторка показује како је Жежи Бартмињски долазио до одређења когнитивне дефиниције и наводећи његове ставове из много пута објављиваних, цитираних и превођених текстова.

Током брзог развоја етнолингвистике и њеног приближавања антрополошким истраживањима различитих националних језика и култура долази до потребе преиспитивања термилошког система лублинске етнолингвистике и још прецизнијег формулисања препознатљиво блиским когнитивним начелима. Станислава Њебжеговска Бартмињска истиче улогу Нине Гришкове у размишљању о односима концепта, појма и стереотипа, а допринос Станиславе Њебжеговске Бартмињске представљен је њеном разрадом два различита описа концепата, које ја ауторка назвала сепаратним и холистичким описом.

У трећем делу ауторка наводи особености профилисања као процеса у коме субјекти семантички и аксиолошки додатно означавају назване реалије и концепте, док профил представља резултат профилисања обележен ставовима субјеката. Приказују се примери профила у језику пољске народне културе. На грађи савременог пољског језика ауторка анализира појаве демонизације и стигматизације политичких противника на примерима медијских записа политичких расправа у Пољској. Метафором у којој је језик представљен као ваздух, тј. нешто највредније, али истовремено и невидљиво, ауторка говори о језику мржње као нечему заразном. Ходочашће током савремених противречних процеса секуларизације и сакрализације стиче различито профилисана значења – од духовне потребе до религиозног туризма и патриотске обавезе. Посебна глава посвећена је анализи поимања еутаназije у различитим круговима савременог пољског друштва. У књизи је необично важна студија о солидарности – како се представља као темељна вредност у етичком систему народне културе пољског сељака. На страницама књиге појављују се и идеје о фолклористичко-етнолошки замишљеном проучавању вредности у пољској народној култури, уз могућност поређења одговарајућих вредности у културама других народа. Ову замисао ауторка назива пројектом EtnoEUROJOS, што саставним компонентама јасно указује на његову повезаност са пројектом EUROJOS. Особености традиционалне културе итекако дају могућности за оваква истраживања, а њихов значај ће расти као трајни запис о култури која лагано нестаје.

Књига Станиславе Њебжеговске Бартмињске представља многострани допринос, најпре прегледом етнолингвистике у словенском свету, пописом школа, праваца и истраживача. Разматрања битних појмова – језичке слике света, стереотипа, когнитивне дефиниције, профилисања и профила – тичу се и пољске

лингвистике и широког круга истраживача који су прихватили методе и термине когнитивне етнолингвистике лублинског круга. На материјалу савременог пољског језика изведене су анализе, које сведоче о прецизности метода когнитивне етнолингвистике у разумевању појава савременог друштва и вештини ауторке да искористи могућности које она даје.

Дејан Ајдачић
Uniwersytet Gdański
Wydział Filologiczny
Instytut Studiów Klasycznych i Sławistyki
dejan.ajdacic@ug.edu.pl